

Рунец, У.Д. (Мазыр, Беларусь)

**ПАЛІТЫКА РАСІЙСКАГА ўРАДА ў ДАЧЫНЕННІ ДА РЫМСКА-КАТАЛІЦКАГА СВЯТАРСТВА ў XIX СТ.
(НА ПРЫКЛАДЗЕ МАЗЫРСКАГА ПАВЕТА МІНСКАЙ ГУБЕРНІ)**

Каталіцызм на Беларусі – традыцыйная рэлігія, якая мае сваю гісторыю і асаблівасці. Да падзелаў Рэчы Паспалітай Расія не мела дзяцэзіяльных структур каталіцкага касцёла, а каталіцкі фактар не меў істотнага значэння ў канфесійнай палітыцы царскага ўрада. Пасля далучэння да Расійскай дзяржавы беларуска-літоўскіх земляў ігнараваць наяўнасць у краіне каталіцкага пытання стала немагчымым. Урад, разумеючы статус каталіцкага духавенства ў структуры грамадства і яго ўплыў на мясцовае насельніцтва, жорстка рэагаваў не толькі на палітычныя выступленні святароў, але нават на любыя праявы непаслухмянасці з іншага боку. Адначасова з правядзеннем рэпрэсіўнай палітыкі ў дачыненні да актыўных прадстаўнікоў духавенства ўрад рэалізуе і разнастайныя прафілактычныя захады, скіраваныя на прадухіленне ўсялякай актывізацыі ў святарскім асяроддзі.

Фармальна вышэйшым органам кіравання Касцёлам у Расійскай імперыі павінна была быць мітрапаліцкая ўлада і яе структуры: кансісторыя, курыя, суд, капітула. Фактычна ж гэтага не было. Апеляцыі на біскупскія пастановы перадаваліся не ў мітрапаліцкі суд, а ў дзяржаўныя ўстановы – да 1801 г. і ў Юстыц-Калегію [1]. У 1797 г. для кіравання рымска-каталіцкай царквой быў заснаваны Дэпартамент для рымска-каталіцкіх спраў пры Юстыц-Калегіі Ліфляндскіх, Эстляндскіх і Фінляндскіх спраў. У 1801 г., замест дэпартамента, заснавана рымска-каталіцкая духоўная калегія – вышэйшая рымска-каталіцкая ўстанова Расійскай імперыі, якой былі падпарадкаваны ўсе начальнікі, установы і святарства, выконвала пасрэдніцкія функцыі паміж дзяржаўнымі структурамі і Касцёлам, абмяжоўвала ўладу мітрапаліта і мела шырокія паўнамоцтвы ў судовых справах. Яна збірала статыстычныя звесткі і аддавала абавязковыя для выканання загады. Супраць паўнамоцтваў калегіі выступалі біскупы і Ватыкан, адзначаючы, што такая ўстанова звужае правы біскупаў і супярэчыць вучэнню касцёла. У 1847 г., паводле канкардату паміж Расіяй і папствам, былі зацверджаны межы і колькасць дзяцэзій, правы рымска-каталіцкай калегіі звужаліся да ўстановы-пасярэдніцы паміж урадам і біскупамі і кіраўніка маёмаснымі справамі.

У перыяд з 1825–1830 гг. Касцёл у Расійскай імперыі ў цэлым захоўваў свой ранейшы прававы статус і тэрытарыяльную структуру. Але з пачаткам кіравання Мікалая I, які толькі ў праваслаўі бачыў ідэалагічны падмурак царызму, у дзейнасці Касцёла з'явіліся дадатковыя абмежаванні. Далейшае пагаршэнне сітуацыі адбылося пасля падаўлення паўстання 1830–1831 гг. [1].

Удзел каталіцкіх святароў у антыўрадавых паўстаннях спрычыніўся да рэпрэсіяў супраць каталіцкай царквы. Зачыненне каталіцкіх кляштароў і касцёлаў у пачатку 30-х гг. XIX ст. ускладніла ўзаемаадносіны паміж праваслаўнымі і каталікамі па краіне ў цэлым, і ў Мазырскім павеце, у прыватнасці, абвастрыла міжканфесійныя праблемы: змяшаных шлюбаў, хрышчэння дзяцей, задавальненне рэлігійных трэб і інш [2, с. 30].

Паводле даведкі аб рымска-каталіцкіх кляштарях, змешчаных сярод праваслаўных прыходаў да 1832 г., у г. Мазыры дзейнічала 2 кляштары і 1 касцёл, у прадмесці Мазыра – 2 кляштары. У гэты ж час у павеце заставалася 4 каталіцкія капліцы і 2 касцёлы. У параўнанні з іншымі павятамі ў Мазырскім павеце было значна менш касцёлаў, кляштароў і капліц. Сталай праблемай гараджан былі пажары, у якіх гарэлі драўляныя праваслаўныя цэрквы. У 1839 г. пажар знішчыў Мазырскую Міхайлаўскую царкву [2, с. 30–31]. Пасля пажару яна была збудаваная за рахунак казны і зноў згарэла. Прычыны пажараў усталяваць не атрымоўвалася, і грошай на будаўніцтва новых цэркваў не адпускалася.

Бернадзінскі каменны кляштар у Мазыры зачынены ў 1831 г. за ўдзел у паўстанні. У 1839 г. кляштар значна пацярпеў ад пажару, як і большая частка горада. У 1863 г. будынак касцёла Арханёла Міхаіла быў перабудаваны у саборную Міхайлаўскую царкву за рахунак казны. У сувязі з гэтым вернікі-каталікі звярнуліся ў Міністэрства ўнутраных спраў з просьбай аб перадачы скасаванага будынка бернадзінскага кляштара пад каталіцкі прыход. Аргументам у сваю карысць яны лічылі існаванне ў горадзе трох праваслаўных цэркваў. Спрэчка паміж вернікамі была вырашана на карысць праваслаўных [2, с. 31].

Напружанасць у грамадстве пачынае ўзрастаць і на пачатку 1860-х гг. Асаблівае абвастрэнне сітуацыі назіраецца пасля расстрэлу 27 лютага 1861 г. пяці дэманстрантаў у Варшаве. Святарства, адкрыта выказваючы салідарнасць з загінулымі, пачало праводзіць жалобныя паніхіды па дэманстрантах. Урад такія дзеянні расцаніў як адкрыты супраціў, што стала падставай для пераследу ненадзейных прадстаўнікоў духавенства. Сярод такіх апынуўся і Францішак Рымша. 27 лютага 1862 г. ён разам з манахамі Кімбараўскага цыстэрыянскага кляштара правёў набажэнства ў памяць пра загінулых у Варшаве дэманстрантаў, на якім прысутнічалі некаторыя чыноўнікі, прадстаўнікі мясцовай шляхты і жанчыны ў жалобным адзенні. На катафалк, упрыгожаны кветкамі, усклалі пяць мучаніцкіх вяноў, якія пасля набажэнства разабралі прысутныя. За гэтыя дзеянні святара выдалілі з парафіі з паніжэннем да пасады вікарыя Галоўчыцкай капліцы, з захаваннем пенсійнага ўтрымання. Манахам Кімбараўскага кляштара, якія ўзялі ўдзел у працэсіі, была вынесена вымова [3, с. 186–187]. За ўдзел у паўстанні кляштар у 1864 г. зачынены [4, с. 158]. Улады прапанавалі разбурыць яго, але праваслаўныя святары звярнуліся ў духоўнае кіраванне з просьбай аб перадачы яго ў праваслаўны прыход. Аргументам было тое, што па-суседству з кімбараўскім касцёлам існаваў цыстэрыянскі жаночы каменны кляштар, які прыцягваў натоўпы прыхільнікаў і ў межы гарадскіх прыходаў. “Замест таго каб пераладжаць трухлявую і няёмкую Пятніцкую царкву, не рацыянальнай было б замяніць яе цалкам трывалым, зручным, досыць ёмістым і пышным каменным кімбараўскім храмам, толькі прыстасаваць яго да праваслаўнай царквы” [2, с. 32]. У 1868 г. у Мазыры кватараваў 123 Казлоўскі полк. У пустым будынку мужчынскага кляштара змяшчаўся цэхгаўз, а жылыя карпусы былі занятыя палкавымі майстравымі. Мясцовасць вакол кімбараўскага храма ў 1869 г. была

аддадзена ва ўзнагароду былому сакратару Мінскай крымінальнай палаты, судовому следчаму Бабруйскага павета У. Бяляеву. Рашэнне пытання аб лёсе касцёла было зацягнулася на доўгія гады, і толькі ў 1894 г. каменны кімбараўскі касцёл быў перабудаваны у праваслаўную Свята-Траецкую царкву [2, с. 33].

З боку дзяржаўных уладаў назіраецца недавер нават да найвышэйшых прадстаўнікоў каталіцкага кліра. Кантралявалася не толькі дзейнасць, але нават і асабістая карэспандэнцыя архібіскупаў і біскупаў. Пільная ўвага звярталася на стаўленне апошніх да нядобронадзейных ксяндзоў. Што да ніжэйшага духавенства (дэканаў, адміністратараў, пробашчаў, вікарыяў), то ўлады надавалі ўвагу кожнаму данясенню, якое кідала цень на яго рэпутацыю. Таму пасля падаўлення паўстання ключавую ролю ў жыцці святарства набывае пацвярджэнне палітычнай добранадзейнасці, адным з крытэрыяў якога лічылася правядзення святаром набажэнстваў за здароўе імператарскай сям'і [3 с. 187].

Але была і прававая рэгламентацыя дзейнасці і перасоўванняў каталіцкага духавенства. Паводле цыркуляра Міністра ўнутраных спраў П.П. Валугева ад 15 кастрычніка 1867 г., на любую паездку ксяндза, нават у межах павета, патрабаваўся дазвол грамадзянскіх уладаў. Акрамя таго, прызначэнне святароў у парафіі таксама залежала ад дзяржаўнай адміністрацыі Паўночна-Заходняга краю [5, с. 268].

У 1870 г. вернікі саборнай царквы Мазыра выслухоўвалі акты аб раўнанні Мазырскіх прыходаў: Мазырскай Міхайлаўскай саборнай царквы і Мазырскай Пятніцкай. З актаў вынікала, што ў горадзе існавала дзве праваслаўныя прыходскія царквы – Саборная і Пятніцкая.

У гэты ж час каталікі захавалі таксама два будынкі: цыстэрыянскі жаночы кляштар у Кімбараўцы, зачынены ўладамі ў канцы 80-х г. XIX ст., і прыходскі драўляны касцёл, вельмі трухлявы, якому неабходна перабудова [2, с. 33]. Такая раўнавага заставалася нядоўгі час, ужо на прыканцы стагоддзя, ва ўсёй Мінскай губерні заставаўся толькі адзін дзейсны кляштар [3, с. 202].

Такім чынам, з-за магчымасці ідэалагічнага ўплыву рымска-каталіцкага святарства на грамадства ўладныя структуры ўзмацнілі ціск на гэты сацыяльны пласт. Палітыка ўрада, накіраваная на зацвярджэнне праваслаўнай канфесіі ў рэгіёне, і ў Мазырскім павеце, у прыватнасці, мела жаданы вынік. У канцы XIX ст. пераважным у Мазыры і ў павеце пераважала праваслаўнае насельніцтва, а касцёл стаў інстытутам, які цалкам падпарадкаваўся дзяржаўнаму апарату.

Літаратура

1. Ганчарук, І. Палітыка рускага самадзяржаўя ў адносінах да каталіцкага касцёла 1772 – 1830 гг. [Электронны рэсурс] / І. Ганчарук // Наша вера : электрон. версія часопіса. – 2001. – 17 сакавіка. – URL: <http://media.catholic.by/nv/n17/art10.htm>. – дата доступу: 04.07.13.

2. Курьян, З.С. К вопросу о взаимоотношениях православных и католиков в Мозырском уезде в XIX в. / З.С. Курьян // Рэспубліканская навуковая канферэнцыя “Беларусь у гістарычнай рэтраспектыве XIX –XX стагоддзяў”: этнакультурныя і нацыянальна-дзяржаўныя працэсы, 13-14 кастрычніка 2011 г. : [матэрыялы] / рэдкал.: В.А.Міхедзька (гал. рэд) [і інш.]. – Гомель: ГДУ імя Ф.Скарыны, 2011. – 332 с.

3. Антановіч, З. Паўстанне 1863 – 1864 гг. у лёсе рымска-каталіцкага святарства Беларусі / З. Антановіч, В.Гарбачова // Arche. – 2010. – №12 (99). – С. 186 – 202.

4. Ярашэвіч, А. Кімбараўскія цыстэрыянскія кляштары // Рэлігія і царква на Беларусі: Энцыкл. даведнік / Рэдкал.: Г. П. Пашкоў і інш. – Мінск, 2001. – 158 с.

5. Барсук, Е.Е. Материалы исторического архива Беларуси об истории католической церкви на белорусских и украинских землях / Е.Е. Барсук // Аркасівські читання: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 26–27 квітня 2013 р. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2013. – С. 267–269.

МГПУ ім. І.П.Шамякина